

رویداد

در سومین نشست از فصل چهارم «قصه‌های حرم»، شیخ بهایی و حرم مطهر؛ از شایعات تا شواهد تاریخی بررسی شد

شیخ بهایی میان باور عامه و پژوهش تاریخی

ضمیمه ی ۱
در سومین جلسه از فصل چهارم سلسله کارگاه‌های «قصه‌های حرم» که روز سه‌شنبه ۲۷ آبان ۱۴۰۴ در مؤسسه فرهنگی قدس برگزار شد، موضوع «شیخ بهایی و حرم مطهر؛ از شایعات تا شواهد تاریخی» مورد بررسی قرار گرفت. جواد نوائیان رودسری، تاریخ‌پژوه و حرم‌شناس در این نشست به بازخوانی زندگی و جایگاه علمی شیخ بهایی و نیز نقد انتساب‌های عامیانه و صوفیانه به او پرداخت.
محمدبن عزالدین بن عبدالصمد حارثی همدانی مشهور به شیخ بهایی در ۱۷ محرم ۹۵۳ قمری در جُباع جبل عامل به دنیا آمد و در ۴ شوال ۱۰۲۹ قمری در اصفهان درگذشت. مدفن او در حرم مطهر رضوی و مدرس شیخ بهایی قرار دارد. وی پس از هجرت به ایران، در سال ۹۷۱ قمری به مقام شیخ‌الاسلامی هرات رسید و با دختر علی بن هلال کرکی ازدواج کرد. مشرب مذهبی او گرایش به عرفان و توجه به نماز جمعه بود. شیخ بهایی به‌عنوان عالمی جامع‌الاطراف شناخته می‌شود؛ چنان‌که خود گفته است: «غلبت علی کلّ ذی فنون و غلب علی کلّ ذی فنّ». او در علوم اسلامی، فلسفه، حکمت، ریاضیات، معماری، مهندسی، جغرافیا، ادبیات فارسی و عربی و حتی ستاره‌شناسی تبحر داشت. در تاریخ شفاهی، شیخ بهایی اغلب صاحب کرامات و توانایی‌های خارق‌العاده معرفی شده‌است، اما بیشتر این گزارش‌ها از متون عامیانه یا صوفیانه سرچشمه گرفته‌اند. بسیاری از بناها و طرح‌های معماری به شیخ بهایی نسبت داده شده‌اند؛ از جمله قنات زرین کمر نجف‌آباد، نقشه حصار نجف، شاخص ظهر شرعی در مسجد شاه و صحن امام رضا(ع). طراحی پنجره فولاد و گنبد حرم منور رضوی، تقسیم آب زاینده‌رود، تونل کوه‌رنگ و حمام معروف اصفهان. با این حال، بررسی منابع تاریخی دوره صفویه و گزارش‌های جهانگردانی چون شاردن نشان می‌دهد هیچ معتبری این انتساب‌ها را تأیید نمی‌کند. در عوض، نام معماران حرفه‌ای دربار شاه عباس در منابع آمده‌است. بنابراین هر چند شیخ بهایی دانش و هوش سرشاری داشت و آثار علمی فراوانی بر جای گذاشت، اما انتساب‌های معماری و علوم غریبه به او فاقد پشتوانه تاریخی است.
دلیل اصلی این انتساب‌ها را باید در شخصیت و جایگاه اجتماعی شیخ بهایی جست‌وجو کرد. او به‌عنوان عالمی برجسته همواره مورد توجه عوام و صوفیان بود. این گروه برای تثبیت باورهای خود، کرامات و بناهای خارق‌العاده را به او نسبت داده‌اند.
از دوران خود شیخ تا امروز، محققان برجسته به نقد این انتسابات پرداخته‌اند. حسین بن حیدر کرکی، شاگرد شیخ، در مستدرک الوسائل و مرحوم مدرس تربیزی در ریحانه الادب به این موضوع اشاره کرده‌اند. همچنین بررسی متن عالم‌آرای عباسی می‌تواند در فهم دقیق تر جایگاه واقعی شیخ بهایی و چرایی شکل‌گیری این روایت‌ها راه‌گشا باشد.

رواق کتاب

نگاهی به نقش آفرینی مؤسسه جوانان آستان قدس رضوی در ترویج فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی

اینجا دغدغه نسل نو مهمه

ضمیمه ی ۱
سخن گفتن از کتاب، یادآوری یک رسانه و بازخوانی یک رسالت است. رسالتی که امروز بیش از همیشه در برابر نسل نو، مسئولیت‌ساز شده است. نسلی که با شتابی بی‌سابقه، مرزهای سنتی تربیت‌را پشت سر گذاشته و در معرض همه‌سنگین رسانه‌ها و تهاجم فکری دشمنان قرار گرفته است؛ نسلی که با سؤالاتی تازه، شبهاتی نو و دغدغه‌هایی عمیق به میدان آمده‌است. سؤالاتی که دیگر با پاسخ‌های کلیشه‌ای آرام نمی‌گیرند. اینجاست که کتاب، اگر زنده‌باشد، اگر زبان نسل نو را بفهمد، می‌تواند دوباره مأمّن تربیت‌شود.

■ گفتمان جدید تربیتی مبتنی بر مباحث ناب توحیدی

در این میان، مؤسسه جوانان آستان قدس رضوی با خلق گفتمانی تربیتی مبتنی بر مباحث ناب توحیدی، توانسته پاسخی ریشه‌دار، و متناسب با نیازهای فکری نسل نو ارائه دهد؛ پاسخی برخوردار از استحکام محتوایی، بیان علمی و منطقی و بهره‌گیری از ظرفیت حکمت متعالیه برای مواجهه با شبهات و چالش‌های روز. نقطه‌مزیت این فرایند تربیتی در «ایجاد و تولید گفتمان جدید تربیتی در کشور مبتنی بر مباحث ناب توحیدی» نهفته است؛ گفتمانی که بر دورویکرد بنیادین استوار است. نخست، بهره‌گیری از جاذبه‌های معرفتی و عرفانی به‌جای جاذبه‌های کاذب و سطحی و دوم، استفاده از ظرفیت حکمت متعالیه برای پاسخ‌گویی به شبهات و چالش‌های فکری نسل امروز.

■ بیان صحیح متون عمیق دینی بازبانی قابل فهم

این مؤسسه با تکیه بر دورویکرد نام برده شده و با بهره‌گیری از نخبگان جوان حوزه و دانشگاه توانسته بیش از ۷۰ عنوان کتاب معارفی را برای نوجوانان و جوانان در عرصه‌های معارف کاربردی، توحید و عرفان، تشکیلی و فرهنگی و زیارت و سیره رضوی تألیف و تدوین کند. مجموعه «برترین آرزو» به‌عنوان یکی از شاخص‌ترین دستاوردهای این نهضت تربیتی به شمار می رود که با تأیید رهبر معظم انقلاب و بیش از صد هاتان از بزرگان علم‌و استادی حوزه و دانشگاه موافقه شده‌است. رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با تیم محتوایی مؤسسه جوانان در سال ۸۹، درباره این مجموعه فرمودند: «بنده این کتاب‌ها را همان دو سال پیش که به دستم رسید، مجلداتی از آن‌ها را خواندم. خیلی خوب بود؛ نکته عمده این بود که همان مباحث درست و صحیح و طرح شده در متون عمیق دینی را با زبان قابل فهم برای جوان و اثرگذار بر روی جوانان بیان کردید. کار خودتان را توسعه دهید».

■ پاسخ به نیازهای فکری و اعتقادی جوان معاصر

در زمینه ترویج گفتمان تربیت توحیدی نیز اتفاقات ارزشمندی رقم خورد. ازجمله پویش مطالعاتی «راه وصل» در کشور با محوریت سه جلد کتاب معارفی منتخب شامل «عشق خدا»، «معمای خیر و شر» و «دریچه‌ای به عالم پنهان» که به توفیق الهی به موفقیت قابل توجهی دست یافت و فروش نزدیک به ۲۵۰ هزار جلد کتاب در یک بازه کوتاه توسط کتاب‌یاران نوجوان دهه هشتادی‌گام ارزشمندی در ترویج مطالعه کتاب به صورت مردمی بود. شعار انتشار «برترین آرزو» جمله «اینجا دغدغه نسل نو مهمه» است. شعاری که یک منش تربیتی است. طراحی نظام جامع محتوایی و ترویج گفتمان تربیت توحیدی در پاسخ به چالش‌ها و نیازهای فکری و اعتقادی جوان معاصر، هدف اصلی این مجموعه‌است.

■ محمد حسین مروج کاشانی | کتابخانه مرکزی آستان

قدس رضوی یکی از مهم‌ترین گنجینه‌های ایران و جهان اسلام با قدمتی چندصدساله است که نفایس کم‌نظیری در زمینه نسخ خطی، کتاب‌های چاپ سنگی و سربی، اسناد و مطبوعات را در خود جای داده است. چندی پیش، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی در اجرای نهضت نشر نفایس رضوی، آثاری به زبان‌های غیرفارسی منتشر کرد. از جمله این آثار می‌توان از کتاب کاتالوگ «متون پیشااسلامی در کتابخانه آستان قدس رضوی» نام برد. به همین بهانه در این گزارش به معرفی مختصر برخی از تصاویر و نسخه‌های چاپ شده در این اثر ارزشمند می‌پردازیم.

■ وجود ۹۰ هزار نسخه خطی و بیش از ۵۴ هزار نسخه چاپ سنگی

براساس سخنان رئیس سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی که در ابتدای این کتاب چاپ شده، آستان قدس رضوی از گذشته دور، مأمنی برای نگهداری میراث مکتوب بوده است. نسخه‌های خطی به‌جا مانده از اواخر سده نخست تا امروز از ارادت علاقه‌مندان به حرم مطهر حضرت علی بن موسی الرضا(ع) در قالب وقف فرهنگی حکایت می‌کند.

حجت الاسلام والمسلمین سید جلال حسینی خاطر نشان می‌کند: سابقه رسمی نخستین وقف کتاب در این مجموعه به سال ۳۸۳ هجری قمری بازمی‌گردد و از آن زمان تاکنون بیش از ۹۰ هزار نسخه خطی و ۵۴ هزار نسخه چاپ سنگی به‌تدریج در این مرکز و در قالب وقف و یا از طریق خریداری، گرد آمده است.

■ وجود نسخه‌های خطی و سنگی مربوط به زرتشتی، انجیل، تورات و نسخه‌هایی به خط سانسکریت

وی در بخش دیگری از این کتاب اشاره می‌کند: در این مجموعه، شمار قابل توجهی از نسخه‌های غیراسلامی نیز گرد آمده است که از آن میان می‌توان به ۱۰۰ نسخه خطی و سنگی انجیل، ۱۲۰ نسخه خطی و سنگی زرتشتی، چهار نسخه نفیس تورات مربوط به قرن پنجم و ششم و بیش از هزار نسخه به خط سانسکریت اشاره کرد. این مقام مسئول یادآور می‌شود: گردآمین این حجم از نسخه‌های مربوط به ادیان و ملل دیگر، نشانه رواداری و احترام متولیان این مجموعه به اندیشه‌های سایر ملل و ادیان است که این خود بی شک الهام گرفته از اخلاق و منش ارجمند امام هشتم حضرت علی بن موسی الرضا(ع) است.

رواق فرهنگ

در دویست و شصت و هشتمین برنامه سه‌شنبه‌های علمی و فرهنگی آستان قدس رضوی انجاء شد

آرزو مستأجر حقیقی | دویست و شصت و هشتمین

برنامه سه‌شنبه‌های علمی و فرهنگی آستان قدس رضوی با محوریت تجلیل از فعالان حوزه کتاب و کتاب‌خوانی خراسان رضوی و این آستان مقدس، در جوار حرم مطهر حضرت رضا(ع) برگزار شد. این برنامه در قالب گردهمایی «اهالی کتاب، قلم و دانایی» سه‌شنبه ۲۷ آبان ۱۴۰۴ با حضور جمعی از رؤسا، مدیران، کتابداران و فعالان فرهنگی خراسان رضوی و همچنین مجموعه آستان قدس رضوی، در تالار شیخ طبرسی(ره) ساختمان سازمان علمی و فرهنگی این آستان مقدس اجرا شد.
عبدالحمید طالبی، رئیس سازمان علمی و فرهنگی آستان قدس رضوی در این مراسم با تأکید بر جایگاه مهم کتاب‌خوانی در تعالیم مبین اسلام، اظهار کرد: تولید کتاب آستان قدس رضوی نیز نگاه ویژه‌ای به حوزه کتاب و کتاب‌خوانی به‌دلیل اهمیت حفظ میراث ارزشمند کهن اسلامی دارد. وی در ادامه با اشاره به قدمت تاریخی کتابخانه آستان قدس رضوی، از رهبر معظم انقلاب به‌عنوان بزرگ‌ترین واقف نسخ خطی در این آستان مقدس و همچنین بزرگ‌ترین مروج کتاب در کشور نام برد.
طالبی همچنین با اشاره به بیانات رهبر معظم انقلاب، گفت: ما در معرفی ائمه معصومین(ع) در سه بُعد اعم از «عرشی و قدسی»، «درس‌گفتارها و احادیث» و «سیاسی و اجتماعی» باید به زبان روز و مطابق با فهم مخاطبان، در داخل و خارج از کشور فعالیت کنیم.
دراین‌میان، زبان روز به معنای استفاده از ابزار هنر همچون نشر کتاب است.

۴ وظیفه خطیر کتابداران

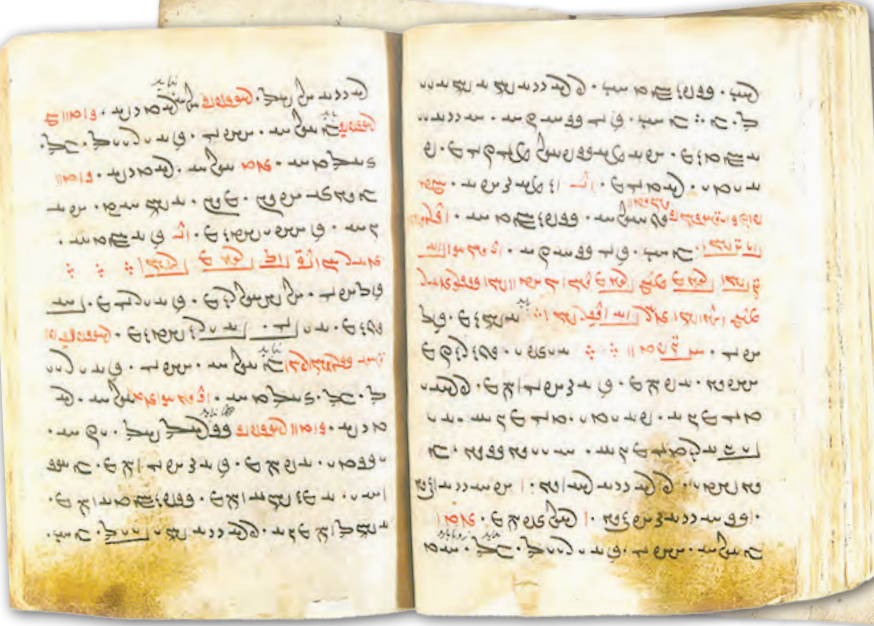
در بخش دیگری از ایین مراسم، حجت الاسلام و المسلمین سید جلال حسینی، رئیس سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی با محوریت چهار وظیفه و مسئولیت خطیر کتابداران، گفت: نخستین و بنیادی‌ترین مسئولیت هر کتابدار، در قبال خویشتن است. به عبارتی کتابدار باید در راستای توسعه فردی و دانش‌افزایی خود تلاش کند. کتابدار باید اخلاق حرفه‌ای و عشق به کارش داشته باشد و به سلامت

■ متون پیشااسلامی در کتابخانه آستان قدس رضوی

فاطمه جهانپور، نویسنده این کتاب کاتالوگ نیز در بخش دیگری از این اثر، عنوان می‌کند: در بخش نسخه‌های خطی کتابخانه آستان قدس رضوی، شمار چشمگیری نسخه خطی دست‌نویس و چاپ سنگی با موضوعات متنوع نگهداری می‌شود که در میان آن‌ها، کتاب‌هایی با محتوای تاریخ، فرهنگ و باورهای دینی مربوط به دوره باستان ایران نیز یافت می‌شود. وی ادامه می‌دهد: این آثار دایره‌ای وسیع از مضامین دینی، تفسیری، کلامی، فلسفی، کشف و شهودی، عرفانی، تاریخی، ادبی، آیینی، گاه‌شماری و تقویم، فرهنگ لغات و... را دربرمی‌گیرد که با انوعا خطوط باستانی، میانه و جدید همچون خط اوستایی، پهلوی، فارسی زرتشتی و فارسی نو، کتابت شده‌اند.

جهانپور اشاره می‌کند: در این حوزه ۱۲۰ جلد کتاب شامل ۲۹ نسخه خطی و ۹۱ نسخه چاپ سنگی وجود دارد که برخی از آن‌ها در کتابخانه‌های وابسته به آستان قدس رضوی همچون کتابخانه و زیری یزد، هرندی کرمان، مسجد گوهرشاد مشهد و... محفوظ است. این کتاب‌ها را می‌توان بر مبنای محتوایشان به پنج دسته تقسیم کرد: متونی با محتوای دینی، متون فارسی زرتشتی، متون سنت زرتشتی، متون آذر کیوانی و متون متفرقه شامل لغت‌نامه و آموزش زبان پهلوی.

■ از «نسخه یسنا ویسپرد» تا مجموعه «کتاب مذاهب» نویسنده این کتاب در بخش دیگری از سخنان خود اظهار می‌کند: در برخی از این نسخه‌ها،

قدس رضوی، افتتاح سه باب کتابخانه جدید با همکاری انجمن خیرین کتابخانه‌های عمومی استان و اجرای طرح تثبیت کتابخانه به‌عنوان خانه سوم دانش‌آموزان، از جمله این دستاوردهاست. همچنین می‌توان به ایجاد محافل ادبی در کتابخانه‌های عمومی استان از جمله فعالیت ۵۰ محفل ادبی با حضور اهل فرهنگ و ادب همان شهر و افزایش کتابخانه‌های سیار در خراسان رضوی و حفظ رتبه برتر کشور در این حوزه، اشاره کرد.

نوربخش تصریح کرد: در تلاش هستیم مردم را در نقاط مختلف استان به سمت کتاب‌خوانی و دانایی سوق دهیم تا کتاب، بخشی از دغدغه مردم باشد.

■ معرفی منتخبی از دستاوردهای به‌نشر

همچنین مسعود فرزانه، مدیرعامل انتشارات به‌نشر در این مراسم گفت: احیای سنت تقریظ‌نویسی توسط رهبر معظم انقلاب، سهم عمده‌ای در گسترش مطالعه در کشور داشته‌است. تاکنون حدود ۹۰ اثر در کشور به تقریظ رهبر معظم انقلاب رسیده است. وی در ادامه به منتخبی از فعالیت‌ها و دستاوردهای این انتشارات ازجمله معرفی رویداد «آفتاب مهریانی» با محوریت پیوند سه اصل «امام رضا(ع)»، «کتاب» و «مردم» و نتایج آن، برگزاری نشست‌های «باب‌الکتاب» در فروشگاه باب‌الجواد(ع) به‌نشر و انتشار کتاب «قرار با خورشید» که به چاپ هفدهم رسیده، اشاره کرد.
فرزانه

نسخه‌های ارزشمندی از انجیل، تورات و اوستا در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود

کتاب‌های پیشااسلامی در کتابخانه عالم آک محمد علی

رستم پسر بهرام از خاندان معروف سنجانه کتابت شده است.

وی در مورد نسخه‌های ارزنده چاپ سنگی نیز یادآور می‌شود: از نسخه‌های ارزشمند چاپ سنگی، نخستین ترجمه فارسی وندیداد را می‌توان نام برد که به همت محمدعلی داعی الاسلام در سال ۱۳۶۷ هجری قمری، چاپ و از سوی مترجم، وقف کتابخانه رضوی شد. به گفته نویسنده این کتاب، در این کتابخانه، نخستین چاپ کتاب آموزش زبان پهلوی، تألیف «روبن آبراهامیان» به شماره ۴۰۹۱۰ نیز نگهداری می‌شود. همچنین این کتابخانه صاحب نسخه‌ای از کتاب نامه میزان فارسی با فروغ هوشنگ به قلم هرمزدان هرمزد پارسى به شماره ۲۸۴۸۴ است که یکی از قدیمی‌ترین کتاب‌های دستور زبان فارسی به شمار می‌رود.

■ نیم‌نگاهی به برخی از آثار مربوط به متون پیشااسلامی

در این کتاب کاتالوگ آثار ارزشمندی به عنوان منتخب به چاپ رسیده که برخی از آن‌ها را به اختصار معرفی می‌کنیم.

«یسنا و ویسپرد»: (عکس شماره ۱۲۰) تاریخ: ۹۷۶ یزدگردی برابر با ۵۱۰۶ ه‍.ق، شماره ثبت: ۳۹۷۳ کتابخانه و زیری یزد، کاتب: بهرام پسر مرزبان پسر فریدون پسر بهرام پسر رستم پسر بندار پسر شهرمدان پسر دینیار. ابعاد: ۱۶×۲۲ س.م، ۲۷۶ برگ، کاغذ نخودی- «احکام جاماسبی موسوم به جاماسب‌نامه»: (عکس شماره ۱۲) تاریخ: سال ۱۲۵۳ ه‍.ق، شماره ۱۲۰۹۲، کاتب: رضاقلی خان هدایت، ابعاد: ۱۵×۲۱ س.م، ۳۳ برگ- «واژه‌نامه پهلوی یازند»: (عکس شماره ۱۲۲) فاقد تاریخ، کاتب: نامعلوم، محل کتابت: کشور هند، ابعاد: ۱۶×۲۳ س.م، ۲۹ برگ، کاغذ نخودی، شماره ۴۲۶۴۷- «وندیداد ساده»:

تاریخ: سال ۹۹۲ یزدگردی برابر با ۱۰۳۲ هجری قمری، شماره ثبت: ۲۶۲۸۸، کاتب: بهرام پسر مرزبان پسر فریدون پسر بهرام پسر رستم پسر بندار پسر شهرمدان پسر دینیار، محل کتابت: کرمان، ابعاد: ۱۵×۳۶ س.م، ۳۳ برگ کاغذ نخودی و فستقی فرنگی آهار مهره- «دبستان مذاهب»: تاریخ: سال ۱۰۶۰ هجری قمری. کاتب: محمدشریف بن شیخ میان سپاهی، شماره ثبت ۵۳۴۷۵، محل کتابت: کشور هند، ابعاد: ۱۳×۲۵ س.م، تعداد برگ: ۳۱۲ برگ، کاغذ فستقی و آبی فرنگی آهار مهره- «دستایر»: فاقد تاریخ، کاتب: رضاقلی خان هدایت، ابعاد: ۱۴×۵۲ س.م، ۲۰۷ برگ، کاغذ نخودی، شماره ۱۶۲۸۳- «نامه میزان فارسی با فروغ هوشنگ»: شماره ۱۴۲۸۴، تاریخ چاپ: سال ۱۲۳۱ یزدگردی، محل چاپ: تهران، کاتب: نامعلوم، ابعاد: ۱۵×۲۰ س.م، تعداد صفحات: ۱۱۱ صفحه

تجلیل از فعالان حوزه کتاب و کتاب‌خوانی در جوار حرم مطهر رضوی

همچنین از برگزاری جشن میلونی شدن کتاب «قصه ما مثل شده، فعالیت‌های انتشارات به‌نشر در حوزه بین‌الملل در چهار محور، انتشار ۶۲۰ عنوان کتاب در سال گذشته و پیگیری برای انتشار ۷۰۰ عنوان کتاب در سال جاری و راه‌اندازی و به‌روزرسانی فروشگاه‌های کتاب در حرم مطهر رضوی، به‌عنوان دیگر دستاوردها و برنامه‌های این انتشارات نام برد.

■ از رونمایی کتاب تا پخش کلیپ

در ادامه برگزاری این مراسم، از کتاب ترجمه شده «داوطلبان در کتابخانه» اثر آلیسون رتر و جلد سوم کتاب «اجازات علماء» تألیف براتعلی غلامی مقدم، از آثار منتشر شده توسط سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و دو عنوان کتاب به‌خط بریل شامل «مزرعه حیوانات» نوشته جورج اورول با ترجمه احمد کسائی پور و «به شرط آفتاب» اثر لیلیا شمس، از آثار سازمان اسناد و کتابخانه ملی کشور رونمایی شد. ارتباط زنده و برخط با برخی از کتابخانه‌ها و مجتمع‌های فرهنگی زیرمجموعه سازمان در شهرستان‌ها در راستای رونمایی از هشت مرکز زیر پوشش اجرای طرح آفتاب مهریانی و پخش کلیپ‌هایی با محوریت موضوعی «چرخه تولید کتاب»، «معرفی مرکز اسناد و کتابخانه ملی شرق کشور»، «طرح آفتاب مهریانی» و «دستاوردهای سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی» از دیگر برنامه‌های این مراسم بود. در بخش پایانی مراسم نیز از جمعی از فعالان حوزه کتاب و کتاب‌خوانی استان و آستان قدس رضوی همچون واقفان، خیران و خادمایان، با اعطای هدایای فرهنگی، قدردانی شد.

همچنین در حاشیه برگزاری این مراسم، نمایشگاه مشترکی با موضوع «اسناد کتاب، کتاب‌خوانی و کتابدار در گذر تاریخ خراسان» برپا شده بود. گفتنی است، این گردهمایی به همت سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و با مشارکت برخی از مراکز علمی و فرهنگی این آستان مقدس، اداره‌کل کتابخانه‌های عمومی خراسان رضوی و مرکز اسناد و کتابخانه ملی منطقه شرق کشور، برگزار شد.